

אותיות כ.ל.ב. המנוקדות בפת"ח קמ"ץ או סגו"ל ולא בשו"א - המוכרח שהוא במקום ה"א הידיעה או שיתכן שמנוקדות מטעם אחר

נידון המאמר

א. כלל נקוט בידינו שאותיות השימוש כל"ב שבאות לפני המילה מנוקדות בשו"א, אא"כ באות במקום ה"א הידיעה שאז מקבלות את ניקודו, פת"ח קמ"ץ וסגול¹, [ועל לדוגמא ברש"י פ' חיי שרה עה"פ אנכי בדרך נחני וכו', וכן בדוגמאות לקמן]. ולפי"ז כל אותיות כל"ב המנוקדות בפת"ח וכדומה הרי"ז בפשטות סימן לה"א הידיעה. [מלבד יוצא מהכלל אחד, והוא שאם האות הראשונה מהמילה עצמה מנוקדת בא' מסוגי החט"ף, הרי שאותיות בכל"ש שלפניו תנוקד כן, אף שאינו ה"א הידיעה כמו בקל"ב - ס' לשון חיים (מבוא סי' י"ד אות ז')].

ב. עפי"ז העירני רבי אביגדר הכהן רפפורט שליט"א, שבמקומות רבים בתנ"ך, המנוקדות בפת"ח או קמ"ץ, לכאן אין שייך בהם ה"א הידיעה, כגון, מה שמופיע רבות בתורה 'באש' (בי"ת קמצה) כגון 'והנותר באש תשרופו' וכדומה, ולכאן אין אש מיוחדת לשרוף, וכן מופיע רבות 'במים' (בי"ת פתוחה) וכו', יש מקומות שיש מים מיוחדים דהיינו מים של מקוה או מעין וכד' אבל יש מקומות שאין הם מים מיוחדים, [כגון 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים' (שמות יב ט) שודאי שאין מים מיוחדים דבכל מים אסור לבשל את הפסח ואפי' בשאר משקין², על הארץ תשפכנו פמים (דברים יב טז)], וכן 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים', ועוד מילים רבים כאשר יראה המעיין הישר בתורה ובנ"ך.

השלכה הלכתית בטעות בקריה"ת

ג. והוסיף הנ"ל, דנפ"מ לדינא בזה, דלכאן הוא במקום ה"א הידיעה ובעל קורא קרא בטעות בשו"א, הרי לכאן הוא שינוי משמעות שצריך להחזיר הקורא, אכן אם אינו מוכרח, ויש סיבה אחרת יתכן דסיבה זאת לא מעכבת דאינה שינוי משמעות. ע"כ. וכן העירוני שה"ה להיפך, שבמקום שיש שו"א, קרא הבעל קורא בטעות בקמ"ץ, הרי שאם הוא מוכרח שהוא ה"א הידיעה, י"ל דמעכב, אכן אם אינו מוכרח, ויש סיבה אחרת, אולי סיבה זאת לא מעכבת. ע"כ. ועיין בסוף המאמר [לפני הנספחים] שהבאתי מכתב מהגאון רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א מה שהשיבני הלכה למעשה בזה.

¹ כללי ה"א הידיעה מתי בפת"ח ומתי בשאר ניקודים התפרשו בקדמונים ולקטם בלשון קצרה וברורה בס' לשון חיים על פירש"י עה"ת בעניני דקדוק (מבוא סי' ט"ז).
² כן העיר במאמר בקול התורה שאביא בהמשך.

ד. והנה בדוגמא הנ"ל על מילת 'באש' ומילת 'במים', יש לציין שע"פ בדיקה התברר שבכל מקום בתורה שמופיע מילת 'באש' הוא בקמ"ץ, ודבר פלא לומר שבכולם יש ה"א הידיעה. ובנ"ך, ברובם בפת"ח ומיעוטם בשו"א, אך הבחנתי שבכל אלו שבשו"א ה'באש' הוא נסמך כגון: 'אש פחם' וכד', ואולי לכן הוא בשו"א, וזוהי סיבת החילוק. וכן 'במים' ברוב מקומות בתורה הוא בפת"ח ומיעוטם שהוא בשו"א הוא נסמך כגון: במים אדירים, במים רבים, וכד'. ובמילים רבות יש שלפעמים מנוקד כך ופעמים כך, וצ"ב.

ה. ועיינתי בדבר ובס"ד מצאתי כמה שיטות בענין שלדעת חלקם יובן הדבר, וכאמור דאולי יהא מזה נפ"מ רבתי לדינא. ועל עיקר ההערה שיש מקומות שמנוקדות בפת"ח וכד' ולכאן אין להם שייכות לה"א הידיעה, עמדו ע"כ גדולי האחרונים וביאור באופנים שונים.

דעת המלבי"ם

ו. הגאון המלבי"ם הרחיב בענין זה, ראשית דבריו בפירושו עה"ת 'התורה והמצוה' עה"פ (פ' מצורע, ויקרא ט"ו ט"ז, ס' קס"א) 'ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים'. וז"ל: **ורחץ במים. פי' בספרא מובא (בעירובין ד' וי"ד חגיגה י"א יומא ל"א פסחים ק"ט). במי מקוה, ופי' רש"י בחגיגה שם ורשב"ם בפסחים משום דכתיב במים בפתח הב' היינו מים הידועים ומיוחדים (נראה פי' הידועים במ"ש אך מעין ובור מקוה מים שמשם דרשו מה מעין בידי שמים וכו', ומיושב ק' התוס' בחגיגה). והנה תראה גודל חכמת חז"ל ורוחב בינתם. שכבר נאמר בפ' זו עשרה פעמים ורחץ במים. ולא דרשי עליהם מאומה והמתין עד הנה. וזו פליאה גדולה. אבל שים לבך למראה. שכל במים שנאמר עד עתה בא בו טפחה או אתנח וס"פ שהם טעמים המפסיקים. וידוע שבכל הפסק מאמר דין הב' בכל"ם³ להנקד בפתח, וא"כ אין ראי' מן פתח הב' של במים שהוא מורה על הידיעה. שי"ל שבא הפתח מטעם ההפסק. לכן החרישו ולא דרשו מאומה, רק פה מצאו שתחת מלת במים נקוד טעם תביר שאינו מן הטעמים המפסיקים. והי' ראוי שינקד ב' במים בשוא, ומוכרח שנקוד בפתח להורות על הידיעה. עכ"ל.**

הרי לן כלל חדש ש'הפסק מאמר' דהיינו סוף ענין גורם לשינוי בניקוד אות הבי"ת [ולכאן ה"ה באותיות כ' ו-ל'].

החלוקה בין סוגי הטעמים

ז. יש לברר לפי דברי המלבי"ם מתי נאמר הכלל של הפסק מאמר בכל סוגי הטעמים, דהנה בלבוש בדעת המדקדקים שהביא, מבואר שהוא או ס"פ או אתנחתא, ובמלבי"ם נוסף בזה גם טפחא, לעומת טעם שאינו מפסיק שהוא טעם 'תביר', ונשאלתי על שאר טעמים שלא פירשם.

³ העירוני דלכאן צ"ל בכל"ל, ושיטפא דלישנא נקיט גם לאות מ"ם, דאע"פ שהיא מאותיות השימוש, מ"ם בענינו אי"ז שייך, דאינה באה במקום ה"א הידיעה, ואינה מקבלת את ניקודו. [על בלשון חיים שם סי' י"ד ט"ז].

והשבתי דהנה בהפסקי הטעמים נתנו המדקדקים ד' חלוקות⁴: א: ס"פ, אתנחתא. ב: סגול, שלשלת, זקף קטן, זקף גדול, טפחא. ג: רביע, זקא, פשטא, יתיב, תביר. ד: פזר, קרני פרה, תלישא גדולה, גרש, גרשיים, מונח לגרמיה. [ושאר הטעמים הם מחברים ולא מפסיקים כלל, כגון 'מרכא' ודומיו].

ולפי"ז היות שהמלבי"ם נקט לדוגמא של טעם מפסיק שיבוא בו בבי"ת פת"ח, כמה טעמים מתוך ב' חלוקות ראשונות, א"כ ה"ה שאר הטעמים בב' חלוקות אלו. וכמו"כ בדוגמא שנקט כטעם לא מפסיק את תביר שהוא משתייך לחלוקה הג' א"כ ה"ה שאר הטעמים בחלוקה זו וכ"ש בחלוקה רביעית. אא"כ הם בה"א הידיעה כמובן.

אמנם גם לפי דבריו יתכן שבמקומות אלו שיש טעם מפסיק שיהא זה ג"כ במקום ה"א הידיעה.

וכעת אדון בעצם ככל מחודש זה של הפסק מאמר, הנה כתב לן המלבי"ם שכן 'ידוע' ולא פירש לן מקורו, אכן ד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

לבוש בשם ה'מדקדקים' ודחייתו

ח. כתב הלבוש (או"ח סי' ה ס"א) וז"ל: שמעתי יש מדקדקין ללא צורך, לפתוח הבי"ת דבציצית, ואומרים להתעטף בציצית בפת"ח תחת הבי"ת. וטעמם הוא שאם היתה המלה באמצע הענין, היו אומרים בציצית בשו"א תחת הבי"ת, כמו דכתיב [יחזקאל ח, ג] ויקחני בציצית ראשי, אבל כיון שהוא מלה שבסוף הברכה והיא מוכרת אומרים בציצית בפת"ח.

ואני אומר דטעות גמור הוא בידם, בין מצד דקדוק הלשון בין מצד הדין. אשר מצד דקדוק הלשון, הוא ידוע לכל מתחיל במלאכת הדקדוק שאין קפידא בדבר לקרות בשו"א או בפתח, כי כן מצינו הרבה פסוקים בסוף פסוק בדוגמת מלה זו וכיוצא בו קצתם בפתח וקצתם בשו"א. כתיב [ישעיה ג, ה] ירהבו נער בוקן בפת"ח תחת הבי"ת, והוא באמצע הפסוק בלא אתנחתא ולא סוף פסוק⁵, וכתיב [ויקרא יג, כט] כי יהיה בו נגע בראש או בזקן, שהוא סוף פסוק ונקוד הבי"ת בשו"א, וכן הרבה, הרי שאין קפידא בדבר.

אמנם אני אומר שגם מצד הדין הוא טעות גמור, וזה כי כבר ידעת כי פת"ח תחת הבי"ת בזו המלה וכיוצא בה, הוא מורה על דבר הפשוט ומבורר וניכר באיזה הוא מדבר, כמו שפירש רש"י בפרשת חיי שרה [בראשית כד, כז] על פסוק אנכי בדרך נחני וגו' ע"ש. ואם כן כשמברכין בציצית בפת"ח, על כרחך פירושו גם כן בציצית המיוחדות והמבוררות, והיינו תכלת שהוא עיקר מצות הציצית אם הוא בנמצא. ואם כן בזמן הזה שאין תכלת נמצא, המברך בציצית בפת"ח הרי זו ברכת שוא

⁴ [והוא באנצ"ת ערך טעמים בנספח בסו"ס או"ב, ובייחוד בעמ' ת"ש ובהע' 99-102, וע"ש שבמקצת מהטעמים, יש שכתבו אחרת, וכאן הבאתי לפי רוב השיטות שהביאו שם].

⁵ העירני רפאל קפלן דיש ליישב זאת, היות דשם הפסוק הוא כך: ירהבו נער בוקן והנקלה בנכבד. וא"כ הפסוק נתן ה"א הידיעה גם לנער וגם לנקלה [מאיזה טעם], ולכן גם 'זקן' ו'נכבד' עם ה"א הידיעה ולכן הבי"ת שלהם בפת"ח.

ושקר, שהוא כאילו הוא אומר להתעטף בציצית של תכלת ושהוא מקיים המצוה עכשיו ומתעטף בתכלת שהוא מצוה מן המובחר, וזה שקר. לפיכך טוב יותר לומר בציצית בשו"א, שפירושו בציצית כל דהוא, כלומר אעפ"י שאין בידי לקיים המצות מן המובחר, מ"מ מצות ציצית אני מקיים. על כן אני אומר המברך בציצית בפת"ח, טעות גמור הוא. עכ"ל.

ומבואר בלבוש כלל זה של ה'פסק מאמר' בשם ה'מדקדקים' והלבוש דחאן מכח המילה 'בזקן'.

עוד מבואר בלבוש שלפי כלל זה הרי שדבר זה נאמר הן בלשון חז"ל כמו ברכות והן בלשון תורה דהיינו במקרא, והפסק מאמר במקרא. עוד מבואר בדבריו שלכלל זה הפסק נקרא בטעם 'סוף פסוק' או טעם 'אתנחתא'.

ט. והנה המלבי"ם בספרו ארצות החיים (סי' ח' בהמאיר לארץ סקכ"ו), הביא את דברי הלבוש האמורים, וכדבריו בפ' עה"ת, החרה והחזיק אחר המדקדקים ויישב את קושיית הלבוש, וז"ל:

לנו חכמה עכ"ל ופ"ד כנה מצד
הדקדוק ידוע שלא כדברי רש"י
מיוסרס אלל כל המדקדקים שכל
הפסק מאמר משתנה משול לפתח
כי השול מורה על הסמיכות והפסק
על הנפרד ואם מלא בוקן שגבי מתק
שמתק מן הכלל כודאי יש בו טעם
דבר
ודרש ולדעתי כיון כזה מ"ש כמ"כ שם וז"ל אין לי אלל בזמן
יש לו דרש וזקן יש לו דרש אלל לא בוקן, בוקן אלל
לא בראש, לא בוקן ולא בראש, מניין ת"ל ואיש או אשה
כי יהיה בו נגע בראש או בוקן מ"מ פס"ל והוא פלאי דאם
אין לו לא בראש ולא בוקן איש מתק כלל שאין מתק אלל
במקומות אלו ולפ"ד כיון כזה למ"ש בתוספתא הכיאה כר"ש
(פ' דנגעים משנה ט') וז"ל מן הפרק של לחי ולחטה זה
הזקן וכולי אלו הם סימני בראש והזקן לטמא כנגעים ונמתיקים
וכולי אלל על הזקן אינו חייב אלל משום שכולת זקן כלל
ע"כ ממילא עיקר הזקן שאסור להשמיטה הוא רק כשכולת
אלל יתר השטח מן הפרק ולחטה לא מקרי זקן לענין השמיטה
ואעפ"כ נסמך נמתק וע"ז קורא אותו כמ"כ לא בראש ולא
בוקן דהא אינו זקן נמסר דהא אינו חייב בו משום כל השמיטה
ויליף לה ממש בוקן כשוא ומן הדין היה צריך להיות בפתח
בפסק מאמר ומכאן זקן כל דהו ומ"ש צניית מורה על

עכ"ל. ואח"כ האריך על החלק השני שכתב הלבוש שהוא נגד הדין ע"ש.

כעת אביא שי' נוספות שהחזיקו בשי' המדקדקים ומאידך הדוחים שי' זו.

דעת הרז"ה

י. המלבי"ם בארה"ח שם ציין שכדבריו כתב בשערי תפילה. וכוונתו לספר שערי תפילה שחיברו הרז"ה - רבי זלמן הענא

[ה'ת"פ, סי' שיז), ונדמ"ח יחד עם ס' לוח ארש הנדמ"ח (עמ' ר"צ), אודות מחברו ע"י הערה⁶].

שם הביא לדברי הלבוש והאריך לקיים את דברי המדקדקים, ויישב את קושית הלבוש בדיוק כמו המלבי"ם דיש דרשה מיוחדת בגלל השינוי שבמילת 'בזקן' הבי"ת מנוקדת בשו"א ולא בפת"ח. ועוד האריך בזה הרז"ה בשאר ספריו: בנין שלמה (שער השו"א חדר ה' חלון ז'), ויסוד הניקוד (שער השו"א יז-א). אביא בהמשך מדבריו בספרים אלו.

וביאר את טעם הדבר דהניקוד שו"א מורה על סמיכות ופת"ח על הפסק. על שו"א: כפי שמצינו שבמילה הסמוכה לחברתה גם אם ניקודה אינו שו"א, נותנים בה שו"א כדי להריץ המילה אל חברתה. ועל פת"ח: כפי שמצינו באותיות כל"ב שמקבלים פת"ח במקום ה"א הידיעה, והלא ה"א הידיעה אינו בא לעולם על מילה שסמוכה למילה שאחריה.

ולפי דבריו אתי שפיר מה שהבאתי בתחילת הדברים, ש'במים' ו'באש' שבכל התורה הבי"ת בפת"ח מלבד היכן שמילה זו נסמכת לחברתה שבזה ניקודם בשו"א, ודו"ק.

ואביא ראיה אחת שהביא לכלל זה, שהכלל הוא שה"א הידיעה לא תבוא לפני כינוי, וא"כ היאך מצאנו אותיות כל"ב מנוקדות בפת"ח לפני כינוי כגון: 'כשפחה כגברתה' (ישעי' כ"ד), 'כל פעל ה' למענהו' (משלי ט"ז), 'כל אשר בערנו' (עזרא י'), וע"כ שבכל אלו הפת"ח בגלל הפסק מאמר.

דעת הריעב"ץ

הריעב"ץ למרות השגותיו הרבות על ספר שערי תפילה של הרז"ה בחרירות עצומה, מ"מ בעניניו הסכים לו, והוא בספרו לוח ארש (ח"ב סי' קס"א על פרקי אבות פ"ה מט"ז בנדמ"ח עמ' ר"ט) ואדברה תפסו בזה שהוא עצמו לא שמר דבריו בכל מקום [כגון במשנה הנ"ל 'כל אהבה תלויה בדבר', שניקד את הבי"ת של 'בדבר' בשו"א ולא בפת"ח].

החולקים על כלל הפסק מאמר

יא. בס' ענף עץ אבות [לרבי זליגמן גריסהאבר, פיורדא ה'תק"ד, בחלק הנקרא עבותות אהבה סי' ל"ט, וציין בחלק הנקרא עבותים חדשים (והוא השגות על שערי תפילה לרז"ה) (סי' שי"ז)],

⁶ יש לציין את אשר כתב אודותיו ואודות ספרו זה, הגאון בעל הנוב"י בהסכמתו הנזכרת לעיל הערה 6, בפרט שהדברים נוגעים לנדונינו וז"ל: ... וקם אחריהם המדקדק הגדול שהיה מופלג מאד בחכמה זו, בעל בנין שלמה, והדפיס סידור שקראו שערי תפילה, אמנם לרוב קנאתו באלו שקדמוהו [ר"א ור"ע וילנא], שינה כמה דברים בזדון, וכמה פעמים אגב חריפתא שבשואת, כי היה נקל בעיניו להמציא כללים חדשים אשר לא נזכר בהמדקדקים הראשונים, ולכן אף שהיה מופלג בחכמה זו, אין לסמוך על מה שחידש וכו'. עכ"ל. ועוד יציין שיצאו כמה ספרים נגד חידושו, ראשון הג"מ יעב"ץ בספר שלם עם ג' מאות השגות הנקרא לוח ארש, ושני לו, קונטרס השגות הג"ר מרדכי דיסלדארף שאזכיר לקמן, ושלישי לו, ס' ענף עץ אבות שיוזכר לקמן בעז"ה. וכולם קובצו בלוח ארש הנדמ"ח, בתוספת הערות מצוינות על כל אחד ואחד מהספרים הנזכר, והכל נעשה ע"י המדקדק הנודע רבי דוד יצחקי שליט"א. ובעניניו, הראשון הסכים לרז"ה והשני והשלישי חלקו עליו וכדלהלן בעז"ה.

והועתק בלוח ארש הנדמ"ח עמ' שע"א] דחאוהו לרז"ה, וכתב שמה שהרז"ה יישב את קושית הלבוש ממילת 'בזקן', לא הועיל דבר, היות ויש בתורה ב' פרשיות שלמות המכחישות אותו, זולת מאות ואלפים פסוקים בתורה, והם פ' נגעים ופ' פרה, דהיינו המקראות בפ' תזריע ובפ' חוקת, ופירטם, והביא ראיות לב' החלקים, א' - שמצינו ב'אתנחתא' ניקוד של שו"א, ב' - בטעמים שאינם מפסיקים ניקוד של פת"ח. ואביא חלק מדוגמאותיו. לחלק הא': **'נגע צרעת כי תהיה באדם' (ויקרא י"ג, י')** 'באדם' בטעם אתנחתא. ב) **'ונהפך ללבן' (שם י"ג י"ז)** 'ללבן' בטעם אתנחתא. ג) **'בחלל חרב או כמת או בעצם אדם או בקבר' (במדבר יט, ט"ז)**, בקבר באתנחתא. ולחלק הב': א) **'בשחין פרחת' (ויקרא י"ג כ')**, בשחין ב'מרכא'. ועוד הביא: ב) **'והנה שאת בעור' (שם י"ג י"א)**, בעור בטעם זקף קטן. ג) **'במכוה פרחת' (שם י"ג כ"ה)** 'במכוה' בטפחא⁷.

[ונראה שכיון להקשות שזקף קטן וטפחא אינם טעמים מפסיקים ולא הול"ל להיות בפת"ח, והוא דלא כהמלבי"ם שהבאתי לעיל שכתב להדיא, שלפי הכלל של הפסק מאמר ה"ה בטפחא, והוספתי שם שלדעתו נראה שה"ה בזקף קטן].

ולזה הסיק שניקוד הבי"ת בפת"ח וכדומה מסיבה אחרת וז"ל: **לעולם יש בהן כח הה"א או שהם כבר נודעים בענין ההוא וזה הרוב שהעתקנו או שהם דברים נודעים מצ"ע כמו בלולה בשמן הידוע הנכשר למנחות ורחץ במים הידועים במי נדה**. עכ"ל.

אמנם העיר דיש מקראות שלכא' ל"ש בהם ה"א הידיעה וכאשר הערנו בתחילה, ולשונו בזה: **וכבר ימצא מזה המין ולא נודעים לנו חסרי הדעת, ויהי בהיותם בשדה', 'ואם בשדה ימצא האיש', 'הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן'**. עכ"ל.

יב. וכן בהגהות רבי מרדכי דיסלדארף (פראג ה'תקמ"ד, על שערי תפילה לרז"ה סי' ק"ג, ובלוח ארש הנדמ"ח הוא בעמ' שמ"ג⁸) כתב בקצור דאין כלל זה.

המדקדק הנודע רבי דוד יצחקי שליט"א בהערות 'שערי דמעות' על שערי תפילה לרז"ה [נדפסו בלוח ארש הנדמ"ח עמ' ר"צ], אף שציין שהריעב"ץ הסכים לדברי הרז"ה, מ"מ האריך להביא ראיות רבות נגד כלל זה, ע"ש. ואכמ"ל.

ויש להוסיף בזה את אשר העירני הרב הנ"ל במכתבו [כאשר עבר על מאמר זה מקופיא]: 'השאלה של ניקוד בכ"ל האם משמעותו ה"א הידיעה או לא - במדקדקים מבואר שניקוד ה"א הידיעה עובר לאותיות האלה. זה שהרבה פעמים איננו מבינים למה יש כאן ידיעה - הרי אותה בעיה נמצאת בה"א הידיעה עצמה [ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן, ונאכל גדיש או הקמה או השדה וכיוצא בהם טובא שקשה למצוא הסבר פשוט ומניח את הדעת לכולם]. שאין שימשה במקרא כמו "שימושה" בשפות האירופיות - אנו

⁷ והרב רפאל קפלן כתב לי לדחות ראיות החלק הב' דבמקומות אלו יאמר הרז"ה דע"כ פתחו"ת הבי"ת משום ה"א הידיעה ולא משום הפסק מאמר.

⁸ הגאון בעל הנוב"י כתב עליו בהסכמתו וז"ל: הרב המאור הגדול קן ומופלג בתורה ומופלג בחכמה זו [-חכמת הדקדוק] עכ"ל.

מוצאים ידיעה במקומות בלתי צפויים, ולאידך גיסא אין ידיעה במקום שהיינו מצפים לידיעה. עכ"ל.

מהרבה ראשונים מוכח דלא ככלל הפסק מאמר

יג. אמנם מהרבה ראשונים מוכח דלא ככלל 'הפסק מאמר' זה היות וכתבו על מילה מסוימת שמנוקדת בפת"ח וכדומה שהיא במקום ה"א הידיעה וביארו מדוע יש כאן ידיעה, ואילו מילה זו נמצאת בטעם מפסיק.

אתחיל עם הראיות מדבריהם שהביא הרז"ה גופיה, ואח"כ עם ראיות ששמעתי ושמצאתי בס"ד.

דעת הרד"ק

יד. הרז"ה (בבנין שלמה שם) הביא מהרד"ק (שופטים ח') עה"פ קרקר, שמוכח מינה דלא ס"ל כלל זה, ע"ש.

דעת רבי אליהו בחור

טו. עוד הביא הרז"ה שם, מהגהות רבי אליהו בחור [מח"ס התשבי ועוד רבים] על ספר השרשים לרד"ק (שרש 'ענה') נדפס בסוף סה"ש, שמוכח מינה דלא מסכים לכלל זה. וכעת אביא ראיות שמצאה ידי - יד כהה בס"ד.

דעת רש"י

טז. ברש"י עה"ת מוכח דלא מסכים עם הכלל של 'הפסק מאמר', והראיות לזה: (א) בטעם טיפחא: אם כהמלבי"ם מוכח נגד כלל זה: זוכה לאלהים יחרם, ב'פ' משפטים (שמות כב, יט), שהאריך דהוא ה"א הידיעה. [העירני רבי אביגדר הכהן רפפורט שליט"א]. (ב) בטעם טיפחא וכן"ל: 'במגפה' ב'פ' שלח (במדבר יד, לז) וז"ל: באותה מיתה ההגונה להם וכו' לכך נאמר במגפה ולא במגפה. עכ"ל. וביאר בעיקר שפתי חכמים, דהיינו בפת"ח ולא בשו"א, להורות על ה"א הידיעה. (ג) בסוף פסוק: 'ורחצת אותם במים' פ' תצוה עה"פ (שמות כט ד) וז"ל: 'ורחצת זו טבילה כל הגוף'. וכתב הרא"ם וז"ל: לא רחיצת ידים ורגלים, כדכתיב (ל, כ): "בבאם אל אהל מועד ירחצו מים", משום דרחיצת ידים ורגלים לא כתיב בה אלא: "ירחצו מים", ואלו הכא כתיב "במים" בפתחות הבי"ת, דמשמע במים הידועים, והם המים שכתוב בהם במקום אחר (ויקרא טו, טז): "ורחץ במים את כל בשרו", ודרשו רז"ל בתורת כהנים: "את כל בשרו במים - שכל בשרו עולה בהן. וכמה הן, אמה על אמה ברומ שלש. נמצאת אומר: שיעור המקוה ארבעים סאה". וכן בפרשת אחרי מות (ויקרא טז, ד) כתיב ביה: "ורחץ במים את בשרו ולבשם", ואמרו חכמים: שאותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וכן בכל הטמאים הצריכין טבילה, בכלן כתוב בהם "ורחץ במים" בפתחות הבי"ת. עכ"ל. [והובא בקיצור בשפתי חכמים].

דעת הראב"ע

יז. מצאתי כמה מקומות בדבריו שלא מסכים עם כלל זה: (א) בטעם סוף פסוק: 'לאמורי' בריש פ' בלק (במדבר כב, ב) הלמ"ד בקמ"ץ, וז"ל: בקמצו"ת הלמ"ד, והטעם לידוע שהוא סיחון ועוג. עכ"ל. (ב) בטעם טפחא: אם נימא בכלל זה דגם טפחא נחשב כטעם מפסיק [וכדברי המלבי"ם הנ"ל] יש להוכיח מדבריו מכמה מקומות דלא כלל זה: מדבריו בס"פ ויחי (בראשית נ כו) עה"פ ויישם בארון במצרים, ובמילת בארון הבי"ת בקמ"ץ, וז"ל: וטעם בארון בקמצו"ת הבי"ת, הוא שהכין לנפשו. עכ"ל. והיינו שביאר שהוא מטעם ה"א הידיעה ואילו לכלל זה אי"צ לזה. (ג) על טפחא כנ"ל - 'לכלב' (שמות כב ל) וז"ל: וטעם לכלב נפתח הלמ"ד, שהוא שומר שורך וצאנך, ואין ראוי לאכלו כי אם הכלב. (ד) על טפחא כנ"ל - 'במדבר' (שמות טו כב, השני) וז"ל: 'אל מדבר שור'. הוא מדבר איתם בעצמו, אולי שתי ערים היו במדבר שנקראו כן או יש למדבר שני שמות, והעד, שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור, על כן בהודעה נפתח בי"ת במדבר. עכ"ל. (ה) בטעם זקף קטן: אם נימא דכללו של המלבי"ם הוא גם בסוג טעמים מהסוג הב' הנ"ל וכגון בזקף קטן, יש להוכיח מדבריו בכמה מקומות דלא כלל זה: 'בשבט' ב'פ' משפטים (שמות כא כ) ונפתח הבי"ת בשבט שהיה מנהגו להכות בו. עכ"ל. וכ"כ החזקוני שם ביתר הרחבה. (ו) בטעם זקף קטן וכן"ל: 'באמה' ב'פ' ויקהל (שמות ל"ו ט) וז"ל: אולי טעם באמה היא הידיעה אולי היתה כמדת בית ראשון שהיתה אצילה. עכ"ל. [ובעצם תירוצו אכמ"ל וכתבתי בזה בהערותי (כת"י) עה"ת פ' תרומה בס"ד]. (ז) בטעם אתנחתא: 'במשמר' בס"פ שלח (במדבר טו, לד) הבי"ת בפת"ח, וז"ל: בפתחו"ת הבי"ת מקום היה ידוע. עכ"ל. וכ"ה 'במשמר' בס"פ אמור (ויקרא כ"ד, י"ב) ובפ'י הראב"ע שם. אמנם במאמר רבי דוב בעריש רוזנברג מציריך (מח"ס דבר טוב עה"ת, ועל הראב"ע) בקובץ קול התורה (ניסן ה'תשס"א קובץ נ עמ' רט) דחה ראיה זו, בהקדם מקום אחר שכתוב 'במשמר' בהפסק מאמר, ומנוקדת הבי"ת שם בשו"א, והוא בקרא ויהיו ימים במשמר (בראשית מ ד). וצ"ב מאי שנא וביאר עפ"י דברי הראב"ע על פסוק קודם לכן, ויתן אותם במשמר בית שר הטבחים מקום אשר יוסף אסור שם, ופ'י הראב"ע: במשמר מקום שיהיו שם נשמרים בעבור שלא יברחו. עכ"ל. וביאר דמשמר יכול להפרש על מקום של שמר כמו בית הסוהר וכמו"כ יכול להתפרש על פעולה של שמירה והנה בקרא הראשון מוכרח שהוא פעולת שמירה כיון שהא כתיב כבר בפס' זה מקום אשר יוסף אסור שם, וע"כ פ'י הראב"ע שענינו פעולת שמירה שלא יברחו. וכן מתפרש הפסוק שאחריו ויהיו ימים במשמר ולכן מנוקד בשו"א. אמנם בפסוק במקלל ומקושש הכוונה למקום של משמר, ואין כוונת הראב"ע לה"א הידיעה אלא למקום ידוע ולא לפעולת שמירה והביא דקדוק בלשון הראב"ע שלא כתב 'משמר ידוע' אלא כתב 'מקום ידוע'. והביא ראיה לזה מתרגום אונקלוס, שבפסוק ב' וישב (שם מ ד) תירגם 'במטרא'. ואילו במקלל ומקושש (בויקרא ובמדבר שם) תרגם 'בית מטרא'. ועל עצם היסוד שבפעולה שייך שיהא מנוקד בשו"א למרות היותו הפסק מאמר, הביא כמה דוגמאות שגם בהפסק מאמר מנוקדים בשו"א וביאר כיון שהם פעולה, כגון ויקומו לצחק, פעולת צדיק לחיים, נחמד למראה וטוב למאכל [שעפ"י התרגום הוא פעולה לראות כמו לאכול], ולא נשבע למרמה.

דעת הרמב"ן

אמנם יש מקומות דלכא' ל"ש כלל ה"א הידיעה, וכמו הדוגמא של קרבן פסח שנאסר לבשלו במים, וצ"ע].

באיזה טעמים נחשב להפסק מאמר: אתנחתא וסוף פסוק. ובטפחא [ולפי"ז ה"ה בסגול, שלשלת, זקף קטן, וזקף גדול] - נחלק המלבי"ם - עם ס' ענף עץ אבות.

[יוצא מהכלל של הפסק מאמר: הרב דב בעריש רוזנברג רצה לחדש שבמקום שהוא פעולה ל"ש האי כללא, והבאתי דוגמאות לכך לעיל].

העולה מהאמור: למתנגדים לכלל זה - כל הסיבה לפת"ח וכדומה באותיות כל"ב היא ה"א הידיעה, א"כ לכא' הוא שינוי משמעות המצריך חזרה.

ולמסכימים לכלל זה - במקרים שלא שייך ה"א הידיעה, והפת"ח או הקמ"ץ או הסגול"ל - בבי"ת הוא רק בגלל כלל 'הפסק מאמר' [וכן לפי הכלל שבספר דברי קהלת שהבאתי לעיל], יל"ע אם הוא שינוי משמעות המצריך החזרת הקורא, וצ"ע לדינא.

מכתב הגר"א נבנצל שליט"א

את רוב ככל מאמר זה שלחתי לכבוד הגאון רבי אביגדר הלוי נבנצל שליט"א, וצירפתי לסיכום כמה שאלות לדינא, אעתיקם ואת מה שהשיבני בזה. וז"ל המכתב עם תשובותיו: נשאלתי ע"ד טעות בקריה"ת, אכתוב השאלה בקיצור ומה שבייררתי בעניי ואצרף בזה, ואם לא לטרחא על כת"ר אבקש שישם עינו ע"ז, כיון דרבים לא יחכמו במקצוע סבוך זה, וכת"ר פקיע שמיא כבקי בזה. באותיות השימוש כל"ב הבאות לפני המילה מנוקדות בשו"א, אא"כ באות במקום ה"א הידיעה שאז מקבלות את ניקודו, פת"ח קמ"ץ וסגול, ולפי"ז כל אותיות כל"ב המנוקדות בפת"ח קמץ או סגול הרי"ז בפשטות סימן לה"א הידיעה. והשאלה נחלקת לג' חלקים:

א] אם הוא במקום ה"א הידיעה ובעל קורא קרא בטעות בשו"א, האם הוא שינוי משמעות שצריך להחזיר הקורא. והשיב הגאון שליט"א: **תלוי בענין.**

ב] עוד יש לשאול דלכא' יש מקומות רבים שנראה ברור שאינו ה"א הידיעה אלא מנוקד כן מסיבה אחרת [וכפי שהארכתי במאמר שלכא' נחלקו בזה קמאי, די"א דלעולם הוא ה"א הידיעה וי"א דיש סיבה אחרת, ובשיטתם יש בזה כמה כללים], אם נכון הדבר, האם סיבה זאת יוצרת שינוי משמעות. והשיב הגאון שליט"א: **כן.**

ג] וכן יש לשאול להיפך, שבמקום שיש שו"א, קרא הבעל קורא בטעות בקמ"ץ, ולכא' תלוי בב' שאלות קודמות אם הוא מוכרח שתמיד ניקוד זה הוא במקום ה"א הידיעה, ודהיינו אם התשו' לשאלה א' דמעכב, א"כ ה"נ בזה דמעכב. אכן אם אינו מוכרח שתמיד הוא במקום ה"א הידיעה, ויש סיבה אחרת, והתשו' לשאלה ב' שאינו מעכב כיון שהסיבה ההיא אינה מעכבת, ה"נ בזה דלא יעכב. והשיב הגאון שליט"א: **תלוי בענין.** ע"כ.

התכתבות על עניני המאמר

גם מדעת הרמב"ן מוכח נגד כלל זה כפי שהוכיח לי נכון מחבר הקונטרסים 'תורת הקורא' על פרשיות השבוע. (א) לענין אתנחתא. עה"פ למולך (ויקרא יח כא), הלמ"ד בפת"ח, כתב הרמב"ן שם בריש דבריו: 'למולך - עבודה זרה ששמה מולך. והזכירו הכתוב בשם הידיעה, כי היה במצרים ידוע להם'. (ב) בטעם טיפחא [ההוכחה לפי המלבי"ם]: 'זובח לאלהים יחרם' (שמות כב יט), הלמ"ד בקמ"ץ, וכתב הרמב"ן בפ' יתרו (שמות כ ד סוד"ה ובכאן) וז"ל: ובזה אמר הכתוב זובח לאלהים יחרם הזכרים בשם הידיעה. (ג) בטעם זקף קטן [ההוכחה לפי המלבי"ם]. עה"פ בשבט (שמות כא כ) הבי"ת בפת"ח. כתב הרמב"ן וז"ל: 'ואמר בשבט, בידיעה, כי דרך מושל ואדון להיות בידו שבט, והזהיר כי אע"פ שהוא שבט מוסר ואיננו מקל יד, ישמר ממנו ולא יכה בו אפילו העבד הכנעני מכת בלתי סרה'. עכ"ל.

כלל נוסף מס' דברי קהלת

בס' דברי קהלת (פפד"מ ה'תקע"ח, עמ' 23) לרשז"ג דיין פפד"מ כתב וז"ל: **המנהג לומר בציצית (בי"ת פתוחה) ובני החרוץ בעומק השפה כ"ה אליעזר יחי' עמד על פת"ח הבי"ת כמנהג, כי אמר שדרך העברים לפתוח בלי ידיעה הבי"ת שאצל תיבות מאכל ומשקה ומלבוש או חומר לצורך תיקון דבר אחר כגון: לא קדמו אתכם בלחם ובמים (בשני המילים הבי"ת בפת"ח), ויכסוהו בבגדים, מבית ומחוץ בכופר וכד' (בכולם הבית בפתח), והדומים, וע"כ גם ציצית לצורך עיטוף ומלבוש צריך לומר בב' פתוח. עכ"ל.** הרי זכינו לכלל חדש, וא' מדוגמאותיו הוא על 'מים', וא"כ כך נפרש שאר מקומות, ועד"ז אולי גם אש, אף שאינו נכלל ברשימה שרשם אוכל ומשקה, מ"מ הא רשם גם 'חומר' ואולי נכלל בזה⁹.

לסיכום, המסכימים והמתנגדים לכלל הפסק מאמר

יח. המסכימים: המדקדקים' שהביא הלבוש, הרז"ה, הריעב"ץ, המלבי"ם בשם 'כל המדקדקים' ועפי"ז פירש את דברי חז"ל בא' המקומות.

המתנגדים: משמעות רש"י, משמעות הראב"ע, משמעות הרד"ק, הלבוש, משמעות ר' אליהו בחור, 'ענף עץ אבות', הג"ר מרדכי דיסלדארף, (וע"ע בהערות 'שערי דמעות').

ולדברי המתנגדים הסיבה היחידה היא ה"א הידיעה [ואף שבמקומות רבים אינו מובן, בס' ענף עץ אבות תלה זאת שאנחנו 'חסרי הדעת',

⁹ [חלק מהמקורות הנ"ל הם גבי הנידון האם בברכת עיטוף הציצית הבי"ת פתוחה או שואי"ת, הסוברים שהיא שואי"ת כתבו דאין סיבה שיהא ה"א הידיעה כיון שאין ציצית מיוחדת, וגם שאין את הכלל הנ"ל של הפסק מאמר, והסוברים שכן, כתבו כמה טעמים או בגלל הכלל של הפסק מאמר בפס' וכן"ל ושה"ה בברכות, או בגלל ה"א הידיעה, כגון ציצית כשרה וכד', וקיבצם כעמיר גרונה ר"י גולדהבר בסו"ס מנהגי הקהילות ח"ב בנספח ו', וחלק מהנ"ל הן מידעיות].

כתב לי מחבר הקונטרסים תורת הקורא: אעיר כעת רק על תחילת דבריהם לענין שבאה ה"א הידיעה גם במקומות בהם אין הכוונה למים מסוימים וכדומה, ממה שכתבתי בעבר: ה"א הידיעה היא ה"א הבאה בראש תיבה להורות על דבר ידוע, כגון וַעֲזָה הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן, שלא כתוב ועֲזָה חַיִּים בתוך גֶּן, אלא החיים, הגן, שהכוונה על החיים והגן הידועים. וישנן מקומות שאין הכוונה להורות על דבר מסויים בדווקא, וכגון וַאֲכָרְם כְּבָד קָאֵד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב (בראשית י"ג ב'), שאע"פ שראוי היה ליכתב בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, בכ"ז שייך גם בדיעה, וכמו שכתב רד"ק (מכלול מ"ב ע"ב) וז"ל: והה"א תשמש לידיעת הדבר, ויש שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה, כמו ואם יתקפו קָאֵחַד (קהלת ד' י"ב), קָאֵחַד בא לגור (בראשית י"ט ט'), ויפתח קָאֵחַד את שקו (שם מ"ב כ"ז), ויהי קָאֵחַד מפיל הקורה (מלכים ב' ו' ה'). עכ"ל. וכתב הגר"א (דקדוק ופירוש עה"ת ד"ה השמים), וז"ל: ה"א הידיעה בא על ד' אופנים, א. הנראה או הנשמע בחוש כמו הקול קול יעקב הוא ידיעה בחוש השמיעה וכמו הארץ הוא ה"א ידיעה בחוש הראיה. ב. ידיעה בשכל כמו ויפגע במקום כמו בהמקום, והיא זו (ר"ל הה"א דמילת השמים) כי השמים ה"א ידיעה בשכל. ג. מה שהיה במאמר הקודם. ד. מה שיהיה אח"כ במאמר ההוא. עכ"ל.

והשבתי: יש"כ על הידיעה הנפלאה מהרד"ק, אכן גם לי דבריו לא הבנתי, אם יהיה מי שיהיה, למה הוא בה"א הידיעה, וכתמיהת הר"ד יצחקי שהבאתי במאמר, שכתב לי שיש הרבה פסוקים בה"א הידיעה שלא ידוע לנו מה הידיעה בזה. ומש"כ מהגר"א, לא הבנתי היטב מה יועיל לענייננו, דנהי דמבאר שיש כמה סוגי ה"א הידיעה בשמיעה בשכל על העבר על העתיד וכו' מ"מ יתכן דכולם באים להורות על משהו מיוחד.

ושוב השיבני: רד"ק רק כתב שלפעמים אין הכוונה על משהו מסויים, אך לא ביאר למה בכל זאת יש שם ה"א הידיעה. הגר"א משלים את דברי רד"ק, ומבאר שכאשר דובר על משהו לעיל, למשל, אז הוא ידוע כי הוזכר כבר לעיל, וכגון: יהי אור ויהי אור, וירא א' את האור, שהוא כבר ידוע כי דובר עליו לעיל, וכן יהי רקיע, ויעש א' את הרקיע, והוא ידוע משום שהוזכר לעיל. לשם המחשה, אין אומרים: אכלתי תפוח, תפוח היה טעים. אלא אומרים: אכלתי תפוח, התפוח היה טעים. שמשום שכבר דברו עליו קודם כעת הוא כבר ידוע. וכיוצא בזה כתב הגר"א עוד כמה כללים בהם תבוא ה"א הידיעה אע"פ שאין הכוונה למשהו מסויים בדווקא, ויש לעמוד היטב על דבריו וע"פ זה יבואר הענין מתי תבוא ה"א הידיעה אפילו כשאין הכוונה למשהו מסויים.

והשבתי: עדיין לא הבנתי את כל דבריו, דאם מדברים על תפוח שאכלתי א"כ הוא משהו מסויים כי אכלתי תפוח מסויים אכן לא היה לי ענין לאוכל דוקא תפוח זה מכל התפוחים, אבל למעשה אחר שהתפוח נאכל - זהו התפוח שנאכל, אבל כשמדברים על דין לעתיד לטבול במים אין צורך דוקא במים מסויים וכד' ויש בתורה הרבה דוגמאות

לדברים שאינו מובן לנו למה יש ה"א הידיעה או באותיות בכ"ל כשניקודם במקום ה"א הידיעה, ובתוך המאמר הובאו כמה מהם, וכל ד' הגר"א על העתיד הם על מאמר מסויים לעתיד, אכן מה שכן יובן לפי הגר"א הוא שאם התורה מתארת סיפור דברים, על דבר שנעשה במים גם אם לא היה צורך שיהיו מים מסויים, שייכת ה"א הידיעה וזאת אכן לפי הגר"א מיושב ויש"כ.

ושוב השיבני: בלשון המדוברת מוסיפים ה"א הידיעה בדבר מסויים דוקא, אך בלשון התורה ה"א הידיעה מופיעה במקרים נוספים שיש בהם ידיעה קלה, וכמו שכתב רד"ק, וכמו שביאר הגר"א.

והשבתי: אכן, אלא שעדיין יש ה"א הידיעה וכן אותיות בכ"ל שלכא' אין להם מובן כלל ול"ש בהם דברי הגר"א ואף לא ידיעה קלה. כגון מה שהבאתי בריש המאמר כגון 'והנותר באש תשרופו' וכדומה, ולכא' אין אש מיוחדת לשרוף, וכן מופיע רבות 'במים' (בי"ת פתוחה) ובזה, יש מקומות שיש מים מיוחדים דהיינו מים של מקוה או מעין וכד' אבל יש מקומות שאין הם מים מיוחדים, [כגון 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים' (שמות יב ט) שודאי שאין מים מיוחדים דבכל מים אסור לבשל את הפסח ואפי' בשאר משקין, על הארץ תשפכנו כמים (דברים יב טז)], ועוד ועוד.

נספחים

יש לציין לכמה עניינים הקשורים או שהיה מקום לקשרם לנושא המאמר:

נספח א: ניקוד הבי"ת של 'בסוכה' שבברכת 'לישב בסוכה'

בענין ניקוד הבי"ת של 'בסוכה' שבברכת לישב בסוכה בענין זה יש לציין על נוסח ברכת לישב בסוכה, שבי"ת של בסוכה מנוקדת בפת"ח כמש"כ הפוסקים שבסמוך, וכן נהוג ונדפס בכל הסידורים [מלבד סידור א' בזמננו שחידש מדעתו לנקדו בשו"א], ולא מבעיא לסוברים לנקד בי"ת של בציצית בפת"ח וכמו שביאר בפי' עיון תפילה בסידור אוצה"ת (בברכת ציצית) שכמו שצריך לנקד בציצית בפת"ח דקאי על ציצית הידועה העשויה כהלכתה, ה"נ בסוכה העשויה כדן. אלא גם לפוסקים [ובכללם המ"ב בסי' ח'] שבי"ת של בציצית מנוקדת בשו"א [וכנראה שמשו"ה סבר הסידור הנ"ל לנקד כן גם בסוכה], צריך לנקד כאן בפת"ח, כמש"כ הפוסקים דלהלן, והטעם כתב במטה אפרים (סי' תרכ"ה סעי' מ"ו), באלף למטה ס"ק ע"ו וז"ל:

על הנהיג שיהיה כמחנה לה: [עו] ואף על נכ
 דיהונו כסוכות כפרשת מסעי הניח כשרה מ"ח כפ'
 אמור כסוכות חסכו וכו' יטבו כסוכות כי כסוכות
 השכחי כולו הניח נקודה פתח ואפשר לפתח כפי'
 ח' לענין לילית שטוב יותר למר הניח כשרה דפתח
 משמע הלילית הידועים ונחתה חן העסיסה כליית
 עמם משל"כ חס הניח כשרה יס לפרש על הלילית
 שם כי לילית פ"ש וה"נ מתפרש כסוכה כפתח היינו
 כסוכה הידועה שאפסית ל"ס כל כמו שכתוב סימן
 חרל"ה וכו' נאמר חדש להר"ה כחנני וכן כתב
 כמסכתות וכו' פי' שם: [עו] כ"כ נא"י כסא שלי' עכ"ל. ויש להדגיש

שמה שהביא ש'בסוכה' שבתורה ב' אמור הוא בפת"ח (ויקרא כ"ג,
 מ"ב-מ"ג), א"א לפרש משום הפסק מאמר היות וב' מתוך ג' מהם,
 הם בטעמים מרכא ורביעי שהם טעמים שאינם מפסיקים, ולפי"ז
 עכצ"ל דהטעם שהוא עם פת"ח הוא משום ה"א הידיעה, מהטעם
 שכתב, וצ"ל דגם הסוכות שהיו במדבר נעשו לצל.

נספח ב: מקומות שהאות ב"ת שמשמת במקום המילה 'מן'

יש לציין, דיש הסוברים [וכדלהן] דיש מקומות שבי"ת משמשת
 כמילת 'מן' ולא כמשמעותה בשאר מקומות שמורה על תוך וכדומה.
 ובוזה לפעמים היא מנוקדת בפת"ח ולפעמים בשו"א, וצריך לפרש,
 דבמקומות שהוא בשו"א הוא מן דבר שאינו ידוע, ובמקומות שהוא
 בפת"ח, הוא במקום ה"א הידיעה והכוונה 'מן' הדבר הידוע,
 ולשיטות שהבאתי במאמר הסוברים את כלל 'הפסק מאמר', אולי גם
 כאן יפרשו כן ושאינו ה"א הידיעה.

וכעת אביא את הסוברים כן, והוא דעת הרס"ג בהקדמתו לפי' עה"ת
 הארוך [נדפס בפירושו מהד' קוק (קאפח) ולפנ"כ בס' היובל ל'
 גנצבורג]. וז"ל: ומשמוש הבי"ת שהיא באה במקום 'מן' כמו
 והגותר בבשר ובלחם (ויקרא ח לב), בקדשים לא יאכל (שם כב ד),
 ... ומשמוש הלמ"ד שהוא במקום 'מן' כמו הבאים למלחמה (במדבר
 לא כא) ענינו מן המלחמה, וכן ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון
 (דה"ב א' י"ג) ענינו מן הבמה. עכ"ל¹⁰. [והמשיך שם לבאר ענין
 שימוש שאר אותיות, אך אי"ז קשור לנידו"ד]. והנה הרס"ג דיבר
 בעיקר על האות עצמה, ואף שכל הדוגמאות שהביא הן בניקוד
 פת"ח, מ"מ ראה להלן בדוגמאות שהביא ר"י ג'אנח שחלקם בשו"א.

ומצאתי שיש שהלכו בדרכו והביאו דוגמאות למכביר, ומאידך יש
 החולקים על עיקר כלל זה, ויש שפירשו הדוגמאות שהביא אחרת,
 וכפי שנפרט בס"ד: ראשית נביא את המסכימים לו, ה"ה הרמב"ם
 במו"נ ח"א פמ"א עה"פ (שופטים י' ט"ז) ותקצר נפשו בעמל
 ישראל, שפי' הבי"ת כמו 'מן' עמל ישראל. ושנית לו באריכות הוא
 המדקדק הגדול רבי יונה (מרינוס) אבן ג'אנח, [המובא רבות אצל
 הראב"ע והרד"ק, ואחריהן], בספרו 'הרקמה' [שער ו' אות ל',
 פפד"מ ה'תרט"ז, עמ' 16] אחר שהרחיב בהרבה צורות של שימושי
 האות למ"ד, כתב וזה לשונו:

למשפט ישורו (יטעם ל"ב ח') ר"ל למר לצדק ולמר למשפט. — וזהוה בענין
 סך, כמו למר הבאים למלחמה (נעדר ל"ב כ"ח) ר"ל מן המלחמה; ויבא שלמה
 לבמה אשר בגבעון ירושלם (דה"ב ח' י"ג), בא מהבמה אל ירושלים; וכמו
 נסו לקולם (נעדר י"ז ל"ד), כל בלים לזהב ולכסף (עזרא ח' י"ח), מן הזהב ומן
 הכסף; לעוף ולבהמה (ויקרא ו' כג) מן העוף ומן הבהמה; או בדרך רחוקה
 לכם או לרעותיכם (נעדר ט' י') הטעם מכם או מרעותיכם; ומכיר לקח אשה
 לחפים ושפים (דה"ב ו' ט"ו) הטעם מחפים ושפים, ואשה הגה במקום נשים;
 בעשא בן אחיה לביח יששכר (עלכ"ס ח' ט"ו כ"ז) כלומר מבית יששכר: אלף
 למטה אלף למטה לכל סמות ישראל תשלחו לצבא (נעדר ל"א ד'), הטעם אלף
 סמטה מכל סמות ישראל; חרל להשכיל להוסיב (תהלים ל"ד) במקום מהשכיל
 מהיטב; ויחדלו לבנות העיר (נחלצית י"א ח') במקום מבנות העיר כמו שנאמר
 ויחרל מבנות אה הרסה (עלכ"ס ח' ט"ו כ"ח) וכן ומבהלים אותם לבנות (עזרא ד' ד')
 במקום מבנות; ברוך אברהם לאל עליון (נחלצית י"ד י"ט) כמו מאל עליון; ברוך
 הוא לה' (רות כ' כ') כלומר מה'; כי אה ה' עזבו לשמר (סו"ע ד' י') כלומר
 משמר; ויבם דוד מנחשן ועד הערב למחרתם (ע"ל ל"י) ר"ל ממחרתם, והענין

שהוא הרג בהם מתחלת הלילה עד ערב סחרתם כאשר אמר בחומה לזה ויקם
 העם כל היום והוא וכל הלילה וכל יום המחרת (נעדר י"א ל"ח). ונאמר בסנין
 ביום אחד להרש (תני ח' ח') כלומר מהחריש, וכמו ביום עשרים וארבעה להרש
 (ס"ז) הלמד הנה במקום סך, וכמו עור וחשלם החומה בעשרים וחמשה
 לאלול (נחלצית ו' ט"ו); ויחכן שחיה הלמד כמנן במקום הבית כמו שנאמר
 הוא חרש החשעי בעשרים בחרש (עזרא י' ט'). וסטה שהלמד כי עוד במקום
 מן אמר יקו מטר לאירו (פיוס ל"ז כ"ז) פרושו יקו המטר מן אדמו. — וזהוה
 עכ"ל. אכן חלק מהדוגמאות שהביא ר' יונה הן בפת"ח אך חלק הן
 בשו"א, ועכצ"ל כאמור לעיל. אכן הרד"ק על הפס' שהביאו 'לבמה
 אשר בגבעון' הביאו לר' יונה בקיצור ודחאו שהרי למ"ד לפנינו ולא
 מ"ם, ופירשו לפי דרכו, והביא שגם חז"ל פירשוהו עם למ"ד, ופי'
 לפי דרכם. ועל הדוגמא שהביאו מקרא דהבאים למלחמה, ע"ש
 שפרשה זו נאמרה אחר כשחזרו מהמלחמה, לפי"ז מוכרחים לפרש
 כרס"ג וא"א לפרשו בה"א הידיעה, וכן מפורש שם במיוחס ליונתן
 שתרגם 'מן', [אכן הת"א תרגם 'ל']. ותימה על המפרשים שם -
 ובכללם מפרשי הפשט והדקדוק - שלא עמדו ע"כ, כגון רש"י,
 הראב"ע והרשב"ם. אכן מצאתי בפ' רבי שמשון ב"ר רפאל הירש
 שכתב שע"כ דפרשה זו נאמרה להם לפני לכתם למלחמה מדקתני
 'למלחמה. הרי שמכח קו' הרס"ג נדחק דלא כפשטותו. [וכוונתו
 דאף דהוי שלא כסדר הפרשיות, מ"מ אין מוקדם ומאוחר בתורה].

נספח ג: מטה משה בשם 'מצאתי כתוב' ודחייתו

כתב המטה משה (הל' חנוכה סי' תתק"פ) כתב וז"ל: ומצאתי כתוב
 שיש לומר לזמן הזה הלמד בפתח משום ה"א שאחריו, וחברו
 בתרומה (שמות כה, לג) משוקדים בקנה האחד הבי"ת בפתח.
 ובפרשת ויקהל (שם לז, יט) בקנה אחד הבי"ת בשב"א שאין
 ה"א אחריו ע"כ. ואני הכותב אומר, אין יתרון לבעל הלשון הזה
 המדקדק בלשונו כך, שהרי מצינו כמה פעמים בתורה הפוך
 מדקדוקו. למשכן עצי שטים (שמות כו, טו) הלמ"ד בפתח ואין
 ה"א אחריה. למקצעות המשכן (שם כו, כג) הלמ"ד בשב"א.
 מבית לפרכת ארון וגו' (שם) הלמד בפת"ח. לפתח האהל (שם
 לו) בשב"א. יין לנסך (במדבר טו, ה) בפת"ח. לשבעת הכבשים
 (שם כח, כא) בשב"א. ואפילו בחד קרא בתתו מזרעו למולך
 לבתלי המית אותו (ויקרא כ, ד). לכן אין לנו לדקדק בדקדוק
 הלשון הזה, ויותר נכון לומר בחירק, מאחר דאמר הזה דפת"ח
 מורה על זמן המיוחד, ומהו הזה דאמר אחריו. עכ"ל. והר"ה
 בשערי תפילה סי' קי"ג כתב לומר הבי"ת בפת"ח וביאר טעמו ע"ש,

¹⁰ הראני ידידי רבי יצחק ב"ר מיכאל לוי שליט"א.

וב'קונטרס השגות' להג"ר מרדכי דיסלדארף זצ"ל¹¹ על הספר הנ"ל, הסכים בזה עימו והביא את הנידון הנ"ל שבמט"מ הנ"ל, וכתב על השגת המט"מ ש'אין להם טעם וריח'¹², וקיצר בכוונתו אך כוונתו מבוארת למבינים את הענין, אך כתב שקשה עליו לשנות, וניסה בדרכים אחרות ליישב את הנוסחא בשו"א גם לפי דרך 'מצאתי כתוב'.

ומבואר בדבריהם שאין נידונם קשור לנושא המאמר [אם יש מקום לנקוד כל"ב בפת"ח מכח 'הפסק מאמר'], אלא נידונם שונה ואכמ"ל.

---

¹¹ פראג ה'תקמ"ד, ושוב נדמ"ח בסוף לוח ארש הנדמ"ח עמ' שכ"א ואילך. והגאון בעל הנוב"י כתב בהסכמתו עליו וז"ל: הרב המאור הגדול קן ומופלג בתורה ומופלג בחכמה זו [-חכמת הדקדוק] עכ"ל.

¹² ובנדמ"ח הנ"ל, בהערות עטרת מרדכי (לר"ד יצחקי) ציין לסדור רש"ס בהקדמה כללית פ"ד בהג"ה ה'תשמ"ז עמ' 36.